

Birlikte Yaşamaya Yönelik Değerlerin Müslüman ve Hristiyanlar Arasında Gerçekleşme İmkânı (Mardin İli Örneği)

Akif AKTO*

Özet- Bu çalışmanın amacı birlikte yaşamaya yönelik değerlerin Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkanının belirlenmesidir. Araştırmanın amacı birlikte yaşamaya yönelik değerler olarak nitelendirilen değerlerin Müslümanlar ve Hristiyanların birlikte yaşadığı bir coğrafyada gerçekleşme imkânı açısından anlamlı ilişkisinin olup olmadığını sınınamaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İlgili analizlerde değişkenlerle ilgili ki-kare testi uygulanmıştır. Ki-kare analiz sonuçları incelendiğinde tüm değer maddeleri için katılımcıların sözkonusu değerlerin gerçekleşme imkânı hakkındaki görüşleri ile mensup oldukları din arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur (tüm değer maddeleri için $p < 0.05$). Bulgular zaman zaman paradoksal tutarsızlıkları da yansıtmaktadır. Burada önemi vurgulanması gereken, Müslümanlar ve Hristiyanların gerek söylemleri gerekse yaşama anlam veren değerler hakkındaki tercihleridir. Söylem ve tercihteki benzerlik ve farklılık sadece bir tutarsızlık değil, dinlerin birbirlerine olan bakışaçıları ve birbirleri hakkında anlamın nasıl oluştuğunun bir sonucu olarak da yorumlanabileceğidir. Farklılıklara çözüm önerisi olarak ise, Türkiye’de çok dinliliğin nasıl algılandığına yönelik çalışmaların artırılması genel durumun ne olduğunu ortaya koymak açısından önemli olacaktır.

* Yard. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

E-posta: akifdakto@gmail.com

Anahtar Kelimeler- Birlikte yaşam, Değerler, Etnik değer, Dini değer, Kültürel değer, Sosyal değerler

Giriş

Birlikte yaşamaya yönelik değerlerin Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkanının ele alındığı bu çalışma, anahatlarıyla birkaç nokta üzerinde durmayı hedeflemektedir. İlki, birlikte yaşamaya yönelik değerlerin kavramsal temelde ele alınması; ikincisi, bu değerlerin aynı coğrafya ve aynı yerleşkede meskun olan Müslüman ve Hristiyanlar arasında geçmişte ve günümüzde gerçekleşme imkanının paylaşılması; üçüncüsü ise, geliştirilen değer ölçeği bağlamında her iki dinin müntesiplerinin tercihlerinin karşılaştırılıp incelenmesidir.

Her toplum ve her kültürel grup, birtakım değerleri kabul etme eğilimindedir. Bu değerler bazen sorgusuz sualsiz benimsenir, gençlere eğitimlerinin bir parçası olarak aşılır ve daha başka fikirlerin oluşturulması sürecinde kullanılır. Değerler sorgulanarak bilincine varılmazsa ve etik olarak disipline edilip eğitim yoluyla topluma kazandırılmazsa, toplumlar sorgulanmamış değerlerin içinde sezgisel olarak ve bilinçsizce yaşarlar. Bilincine varılmamış “değerler”, gücünü töre ve inançtan alır. Bu da farklılaşmaya ve giderek kendi içine çökmeye neden olur. Ayrıca gelişme de durur. Bu nedenle, yaşamda üretilen değerler anlamlı bir ilişki içinde yeniden değerlendirilmelidir. Böyle bir değerlendirme, değerlerin bilincine varmanın yanında kendini değiştirme ve özgüven kazanmanın da yolunu açar.

Konu ile ilgili yabancı literatür değerlendirildiğinde, W. W. Bartley’in *Morality and Religion* (Bartley, 1971), W. R. Frankena’nın *Value and Valuation* (Frankena, 1967), F. Hourani’nin *Reason and Tradition in Islamic Ethics* (Hourani, 1985), Sharon O’Brien’in *Cultural Rights in the United States: A Conflict of Values* (O’Brien, 1987), John Tomasi’nin *Individual Rights and Community Virtues* (Tomasi, 1991), S. Gudmundsdottir’in *Values in Pedagogical Content Knowledge* (Gudmundsdottir, 1991), Christos C. Evangeliou’nun *Dangerous Deviations from Judaism: Islamic and Christian Fanaticism* (Evangeliou, 2003), Jonathan Burton’un *Anglo-Ottoman Relations and the Image of the Turk in Tamburlaine* (Jonathan, 2000), Philippse Fargues’un *Demographic Islamization: Non-Muslims in Muslim Countries* (Philippse, 2001), Pınar Şenişik’in *Rethinking Muslim and Christian Communities in Late Nineteenth Century Ottoman Crete: Insights from the Cretan Revolt of 1897* (Şenişik, 2010) vb. çalışmalar bu tür saha çalışmalarını desteklemektedir.

Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığı zaman, Engin Sarı’nın, *Mardin’de Kültürelarasılık* (Sarı, 2010), Mustafa Köylü’nün *Dünya Dinlerinde Ahlak* (Köylü, 2010), Şevket Yavuz’un *Değerlerin Şeceresi, Sınırı, ve Devamlılığı: Değerlerin Dini Sosyal Karakteri ve Sürekliliği* (Yavuz, 2007), Ali Osman Gündoğan’ın *Ben ve Öteki: Değerler Dünyasının Gerginliği* (Gündoğan, 2007), Gülnihal Bozkurt’un *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu* (Bozkurt, 1996), Vehbi Hacikadiroğlu’nun *Değerlerin Temellendirilmesi* (Hacikadiroğlu, 2002), İoanna Kuçuradi’nin *İnsan ve Değerleri* (Kuçuradi, 1988), N. Altaş’ın *Çokkültürlülük ve Din Eğitimi* (Altaş, 2003) adlı çalışmaları ile Leyla Henecioğlu’nun *Yuhanna ed-Dımeşki’nin İslam ve Hristiyanlık Arasındaki İlişkideki Yeri* (Henecioğlu, 2002), Arzu Yılmaz’ın *Tek Tanrılı Dinlerin Ortak Değerleri Üzerinden Uluslararası İlişkilerde Barış ve Güvenliğin Tesisi Projesi: Hristiyan Müslüman Diyaloğu* (Yılmaz, 2006) ve Ali Ekber Türkoğlu’nun *Geçmişte ve Günümüzde Antakya’da Hristiyanlık* (Türkoğlu, 2006) adlı yüksek lisans tezleri gibi çalışmalar bu bağlamda ele alınabilir.

Çok dinli milletlerin yaşadığı yerleşim birimlerine sahip olan Türkiye’de farklı dinlerin tercihlerini ortaya koyan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Dahası değer ile ilgili çok boyutlu çalışmaların olduğunu söylemek güçtür. Yukarıda isimleri verilen birkaç çalışma varsa da alanyazın çalışmalarını temsil edecek düzeyde değildir. Ayrıca bazı alanyazınlarda yapılan değer ve kültür çalışmalarındaki bulgular, o alanyazının uygulamalarının gerçekliği açısından tutarsızlıklar içermektedir. Birlikte yaşamaya yönelik değerlerin, içiçe yaşayan iki dinin müminleri açısından gerçekleşme imkanının paylaşılması bir ilki gerçekleştirmektedir. Çünkü, Müslüman ve Hristiyanlar yüzyıllarca kadim bir geçmişe sahip olan Mardin’de birlikte yaşamışlardır. Birlikte yaşam, düşünce, iletişim, aksiyon, adetler, inançlar, ırksal, etnik, dinsel ya da toplumsal grubun talimatlarını içeren değerlere karşı ortaya konulan tutumlarla ölçülebilir. Bu da farklı değerlerin karşılaşması ile mümkündür. Değerlerin karşılaşma alanının belirlenmesindeki esneklik, grup kültürü, işbirliği ya da çalışmanın ortak bir yolunu çok daha küçük toplulukta geliştirecek yer olan daha normal bağlamlar farklı cinsiyet, etnik kimlik veya ırkların bireyleri arasındaki makro kültürel sosyal etkileşimlerden değişen durumları uygulamayı yürürlüğe koymak için önemlidir (Deardorff, 2006, s. 255). Geçmişte, büyük ölçüde birlikte yaşamaya yönelik değerler hakkında bilgi sahibi olmak için konulan sınırlandırmalara odaklanırken, şimdilerde ise, kültürlerarası yetkinlik anlayışı, kişinin kendi değerleri ve diğer kültürlerin değerleri hakkındaki bilgisi, anlaması, merakı, saygısı ve kapsayıcılığı, açık tutumu ve kişinin iç-dış sonuçları bu sonuca göre elde

edebilme becerileri vurgulanmaktadır. Bu beceriler bireye, farklı durumlarda uygun iletişim tarzlarını kullanmayı, farklı kültürlerden insanlar ile başarıyla etkileşime ve yeni ortak değer ortamlarına adapte olmayı seçmek için olanak tanır (Cajveer, 2012, s. 328).

Birlikte Yaşam ve Değerler

Değer bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü (TDK, 1983; Perry, 1954, s.2) olarak tanımlanmaktadır. Değer, iyi, en iyi, doğru, yükümlülük ve güzel gibi birçok şekilde kullanıldığı gibi, mutlu olmak, iyi olmak şeklinde isim olarak da kullanılmıştır. Değerlerin anlamlarının ortaya çıkması için öncelikle insan deneyimleri ve eylemleri anlaşılmalıdır. Gerçek değeri fark etmek ve anlamak için gerçeğin ne olduğunun anlaşılması gerekir (Shukla, 2004, s.1). Gerçeklik, hakikat ve değerler sorunu gibi köklü sorunlarla daha çok felsefe ilgilenir. Değerler teorisi ya da değerler felsefesi bilimi de yaşamın pratik sorunları ile uğraşır. Bu değer, pratik öneme sahip olan soruların cevapları ile ilgilidir (Shukla, 2004, s.40). Örneğin: Ne tür şeyler iyidir? Hayatın doğru yolunu belirleyen nedir? Bu evrende yaşamaya değer olan şey nedir? Bu bağlamda değer kültürden bağımsız olarak düşünülemez. Kültür ise paylaşılan değerler, semboller, ideolojiler, inançlar ve yaşantıların bütünüdür (bkz. Şişman, 1994; Akbaba-Altun, 2001). Diğer yandan değerler kültürel bilgidir, kültürün öğeleri üzerine kurulur ve her zaman bir seçimi vurgular (Gudmundsdottir, 1991, s.45; Markus ve Kitayama, 1994, s.568-79; bkz. Prosser, 1978). Ayrıca insanın “değerle/şir/diği” her şey mana ile yüklüdür. Bireysel ve toplumsal çerçevede şekillenen anlam (episteme) kaynağı ve yönelimi olarak mana, ferdi ve sosyal kimliğin teminatıdır. Bu kimlik sayesinde kolektif anlam dünyası varlığını sürdürebilir. Değere sahip olmak dolayısıyla da bir manaya sahip olmak; manaya kavuşmak demektir; bu da devamlılığın iksirini temin etmek olup, dairevî bir tarzda tarihte var olabilmektir. Bu anlam buluş bir yandan kimliğin örgülerini örerken, öte yandan da toplumsal bağları, tarihten aldığı destek ve gelecekte beklediği umutlarla şimdiki bağlar (Yavuz, 2007, s. 90; bkz. Mar'ın, 1984; Munoz ve Endo,1982; Sabogal, 1987; Alvirez ve Bean 1976; Moore, 1970). Bir şey hakkındaki değer hükmü; emeğe, mülkiyete, faydaya, azlığa ve kültürel ve medeni kabullere göre verilebilir. Değerler onlar hakkında verilen hükümlerle tamamlanır; dolayısıyla değerler, hükümler olarak (davranış, idrak, duygu ekleninde) neyin iyi-(yapılmalı) olduğu, neyin kötü (kaçınılmalı) olduğu şeklinde tezahür eder (Yavuz, 2007, s.92).

Nihai olarak insan kendi ihtiyaçlarını temin etmek için çabalar. İnsanın ihtiyaçları olan şeyler, böylece onun için bir değer olur. İnsan davranışı kendi değerleri tarafından yönetilir. Bu ihtiyaçlardan biri olan öğrenmek, nihayetinde olumlu davranış değişikliğine olan ihtiyaçtan kaynaklanmıştır. Onun için eğitimciler ya da öğrenme teorisyenlerine göre değer, eylemler, davranışlar ve istedik tepkiler geliştirmektir. Değer gelişimi sürecinden en çok etkilenen grup çocuklardır. Çocukların da edindiği davranış değişikliği, toplumdan, ebeveynlerden, kitlesel medya ve diğer sosyal kurumlardan edindikleri bilgilerdir. Böylece bütün bu değerler davranışlar olarak öğrenilir. Çocuklar, evde, ailede, toplumda ve diğer kurumlarda katılımlı ya da gözlem yaparak değerleri öğrenmektedir. Onlar değerleri sadece yetişkin, ebeveyn, öğretmenler ve diğer önemli şahsiyetlerle yaptıkları konuşmalarla öğrenmiyorlar aynı zamanda başkalarının yaptıklarını gözlemleyerek öğreniyorlar. Kitaplar, dergiler, magazinerler, posterler, filmler, festivaller, gazeteler ve fuarlar, çocukların değer gelişimi üzerinde büyük etki yapmaktadır. Öğrenme teorisyenlerine göre, birbirini takip eden birkaç mekanizma değer gelişimini etkiler (Shukla, 2004, s.62).

Bununla beraber değer, farklı varlık alanları için de kullanılmaktadır. Bir bakıma her varlık alanının kendisine ait değerleri vardır. Biyolojik alanda hastalık-sağlık, estetikte güzel-çirkin, bilgide doğru-yanlış, ahlâkta iyi-kötü, dinde günah-sevap hepsi birer değerdir. Bunlarda ya istenilir olan ya da kaçınılması gereken bir durum söz konusudur. İstenilen ve özlenen beklentilerine, ihtiyaçlarına uygun olanlar olumlu, diğerleri ise olumsuz değerlerdir (Göndoğan, 2007, s.78). Bir şeyin istenilir olmasının veya ondan kaçınılmasının altında yatan şey ise, bireyin ilgi, ihtiyaç, zihinsel tutum ve kültürüdür. Daha doğrusu ilgi, ihtiyaç, zihinsel tutum ve kültürün idealleştirdiği ve bundan dolayı istenilir kıldığı değer, bir olması gerektirir. Bundan dolayı da değer, özneler arasında sürekli tartışma konusu olmuştur. Çünkü farklı öznelerin veya farklı özneler grubunun idealleştirdikleri arasında farklılıklar vardır. Bu ifadeye göre değer, her insan düşüncesinin tatmin bulmak için ulaşmak istediği bir ideal olmak bakımından bütün insanlarda ortaktır. Değerin gerçekleşme biçimlerinin mümkün olması da, bu değerın mekanik olarak uygulanabilen bir kaide gibi olmadığını, fakat bunun tersine, bu değerın hürriyeti, çabayı ve yaratmayı gerektirdiğini ifade eder (Brehier, 1966, s.100; Shukla, 1997, s. 13; Shukla, 2004, s. 5). Bu nedenle her değerde bir gerçek ve bir ideal alan aranmakta olduğu inkar edilemez. Gerçek alan duyularla kavranan niteliklere, ideal alan inanca aittir. Bazı değerlerde gerçek alan daha geniş olduğu için onlar gerçek değerler, bazılarındaki inanç alanı geniş olduğu için ideal değerler adını alabilirler. Bu bakımdan

teknik, gerçek bir değerdir, din ve ahlâk ideal birer değerdir. Bütün değerlerde bir gerçek ve bir idealin payı olduğu için, onlar çeşitli nispetlerde birbirlerine karışır (Ülken, 2001, s.368).

İnsanlar daha sonraki çağlar için yeni bir değerler alanını keşfetmek ya da icad etmek eğilimine sahip olduğundan, değerler sürekli olarak insanlığın ortak bilincinden doğarlar. Değerler kendini tarihin içinde otomatik olarak gerçekleştiren hazır bir dünya meydana getirmezler. Tam tersine, onlar kendilerini seçen fiille birlikte gelişip olgunlaştıklarından, özgürlüğün derinliklerinde açılıp gün yüzüne çıkarlar. Kişisel dünyanın ahlaksal dünyayı belirlediği ve ikisi arasında bir ayrımın yapılamayacağı fikri, bu iki dünya arasındaki özdeşliği bir özgürlük ve değer ilişkisi olarak görür (Urhan, 2007, s. 148; Stella Ting-Tommey, 2000, s. 49). Bu ve bunun benzeri değerler birlikte yaşamaya yönelik değerler olarak adlandırılabilir.

Birlikte yaşamaya yönelik değerler, kültürlerin ve dinlerin ayırıcı, kopartıcı engellerini aşarak dünya ölçeğindeki bir eylem topluluğunun -ortak amaç ve hedefi, insanlığın dayanışması ve birbirlerini severek, anlayarak duygu ortaklığı kurması olan- ve dünya değerlerinin geliştirilmesi yönünde bir adımdır. Özellikle de iktisad, teknoloji ve ideolojilerin dünyada olup biten her şeyi belirlediği bir çağda değer, yaşama dünyasının tek yönlü kaygılarla rasyonalize edilmesine yönelmiş bir yarar hesapçılığının yıkıcı etki ve sonuçlarını eleştirel bir aynadan yansıtan önemli bir uyarıcı görevi yüklenmiştir. Ancak doğa dengesini kaybetmiş durumdadır, üstelik, her şeyin hesaplanabilir bir (matematiksel) büyüklüğe indirildiği bir aşamada insanlar arası alanda dayanışmaya açık ve hazır olma isteği gittikçe azalmaktadır. Değer bize, salt kazancı en üst düzeye çıkarma endişelerine endekslenmiş nicelikselleştirici düşünce karşısında, nitelikleri pratik aklın ahlaksal yetkinliğiyle doğrulanmış olan amaç ve hedefler sunan bir kaynağın; niceliksel değerlendirmelere sığmayan niteliksel değerlerin de olduğunu anımsatmaktadır. Bunlar Doğu ve Batı geleneğinde özgürlük, eşitlik, adalet, hoşgörü gibi niteliksel değerlerdir. Bu değerler, kolektif sorumluluklarının bilincinde, birlikte yaşamaya yönelik değerleri genel bağlayıcı talepler olarak benimseyip pratiklerinde onları kendilerine mal etmiş olan bireylerin kendi kaderlerini tayin etme hakkını bütün hakların en üstüne koyan bir yaşama biçiminin ahlâkını kurar (Pieper, 1999, s. 11). Bu anlamıyla değer, hem ulus hem ideoloji hem din üstü hem de ulus, ideoloji ve dinler arasında bir geçerliliği taşıyabilecek kural ve normların anlaşılması, anlayışla karşılanması ve kavranması bakımından iyi bir platformmuş gibi gözükmektedir. İnsanın inancı ne olursa olsun,

insan neye inanırsa inansın, insan yaşamı bir takım değerler bütününden oluşmaktadır. Bu değerler yaşama anlam ve yön vermekte ve hedef belirlemektir. İçinde yaşanan toplum tarafından ortak hafızada kuşaktan kuşağa aktarılan bu değerler tüm toplum bireyelerine yaşamın her alanında gerçekleştirilmek üzere verilmektedir. Bununla beraber her birey bu ortak değerlerden kimini kendine göre daha bir ön plana alarak yaşamının olmazsa olmazı yapabilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, her iki dinin de özünü oluşturan birlikte yaşamaya yönelik değerlerin, tarihin derinliklerinden gelip geniş bir coğrafyada ve özelde kadim Mardin’de birlikte yaşayan tek Tanrılı dine mensup olan Müslüman ve Hristiyanların arasında gerçekleşme imkânının neler olabileceğini ortaya koymaktır. Bu amaçla çalışmada problem soruları birlikte yaşamaya yönelik değerlerin, Mardin ili örneğinde yüzyıllar boyunca beraber yaşayan Müslüman ve Hristiyanlar arasında;

1. Dini değerler açısından gerçekleşme imkânı nedir?
2. Sosyal değerler açısından gerçekleşme imkânı nedir?
3. Kültürel değerler açısından gerçekleşme imkânı nedir?
4. Etnik değerler açısından gerçekleşme imkânı nedir? gibi sorulara odaklanmaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Nicel bir araştırma ile gerçekleştirilen bu çalışmada tarama modelinden yararlanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2006, s.77). Bu model dikkate alınarak “Yaşama anlam veren değerler” in Müslüman ve Hristiyanların arasında gerçekleşme imkânı betimlemeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Mardin ilinde yaşayan iki büyük dinin inananları olan Müslümanlar ve Hristiyanlar oluşturmaktadır. Coğrafi yapısı nedeniyle etnik ve dinsel birçok grup için merkezi rol oynamış, pek çok çatışma, savaş ve ticari

etkinliklere sahne olmuş Mardin’de, M.Ö. 3000 yıllarından bu yana Akadlar, Aramiler, Medler, Persler’den tutun Bizanslılar, Mervaniler ve Osmanlılar’a kadar birçok egemenlik kurulmuştur (bkz. Aydın ve diğerleri, 2000; Aydın, 1996; Aydın, 1998; Erkanal, 2005). Bunların yanında, bölgede yaşamış olan çok sayıda daha küçük etnik, kültürel ve dinsel gruplar da olmuştur. Bölge Kürtler, Ermeniler, Yakubiler, Nasturiler, Araplar, Şemsiler ve Türkmenler için iyi bir tarihi mirası barındırmaktadır (Aydın ve diğerleri, 2000, s.19-79; Göyünç, 1991). 1776-1893 yılları arasında kalan döneme ait nüfus bilgilerinden Mardin kentinde Süryani, Ermeni, Keldani, Şemsi, Katolik Süryani, Protestan, Katolik, Yahudi ve Müslüman olmak üzere birçok etnik ve dini grubun yerleşik olduğu anlaşılmaktadır. Zamanla etnik ve dini grupların nüfus büyüklüğünü etkileyen birtakım olaylar olmuştur. Özellikle bölgedeki dini grupların nüfus büyüklüklerini etkileyen en önemli olgu göçtür. 1880’lerden 1915’lere kadarki kargaşa ve çatışma ortamı nedeniyle, Mardin’de Cumhuriyet’in kuruluşunu takip eden yıllarda, önceki döneme nazaran önemli bir nüfus azalması yaşanmıştır; 1914’te Mardin Sancağı toplam nüfusu 192 bin iken, 1927’de % 5 azalarak 183 bine gerilemiştir. Bu gerilemenin asıl nedeni ise Müslüman nüfusundaki değil gayrimüslim nüfustaki önemli azalmadır.

İslam dini açısından sıradan bir özellik taşıyan Mardin, Hristiyanlık için önemli özelliklere sahiptir. Antakya Kadim Süryani Kilisesi Patrikliği, Katolik Süryani Kilisesi Patrikliği ile Katolik Ermeni Piskoposluğu ve Keldani Piskoposluğu’na merkezlik eden Mardin’in sınırları içinde bulunan Tur Abdin dağları, ilk manastır hayatının başladığı ve hâlâ sürdüğü yerlerdir (Aydın ve diğerleri, 2000, s. 286-287). Bölge Hristiyanlığı, daha sonra Hristiyanlık içi doktrin tartışmalarına da şahitlik etmiş ve Hristiyan inziva hareketinin de ilk merkezlerinden biri haline gelmiştir (Aydın vd. 2000, s.51). 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Mardin ve çevresinde hâkimiyet mücadelesi Müslümanlar arasında gerçekleşmekteydi. Ancak Müslümanlar bu yöredeki Hristiyan cemaati kendi içinde kurmuş oldukları millet sistemi çerçevesinde teşkilatlanmışlardı ve cemaat tarafından seçilen patrik ve piskopos aynı zamanda Osmanlı tarafından da resmen tanınmıştı (Özcoşar, 2009, s. 116). Farklı dini grupları içinde barındıran Devlet-i Aliyye, kendine özgü yönetim anlayışına göre, bu dini gruplar arasında hukuki, sosyal ve ekonomik alanlarda bir düzen oluşturmuştu. Osmanlı Devleti oluşturduğu bu düzenle, tek Tanrılı dinlerden üç büyük dini (İslam, Hristiyanlık ve Musevilik) resmen tanımış, etnik ve dilsel alt gruplarıyla birlikte uyumlu bir şekilde yaşamalarını güvence altına almıştır (Karpas, 2001, s. 16). Yapılan bu düzenlemeler Müslüman cemaatin, Hristiyan cemaatin sorunlarına

verdiği önemi ortaya koymakta ve onlara daha huzurlu bir ortam meydana getirmek için gayret içinde olduğunu göstermektedir (Bozkurt, 1996, s.IX).

19. yüzyılda modernleşme ve Batıya açılma ile birlikte Osmanlı, dinsel gerilimlerin de arttığı bir yüzyıla şahitlik etmiştir. Osmanlı tebası modern kurumlar ve kamusal kararlara katılım araçları ile siyasallaşmaya başlamıştır. Dinsel kimlikler alanındaki gelişmelerin yarattığı gerilim de artmıştır. Çok dinli yapısı gerçeği ile birlikte Mardin'deki baskın din İslam olmuş ve pek çok durumda geleneksel hayat yerel dini kurallardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Bunlarla birlikte Mardin'de Müslüman-Hristiyan ilişkilerinde geleneksel bir hoşgörü de söz konusudur. Mardin'de halkın birbirine davranışı konusunda dikkat çeken bir diğer özellik de, Müslüman ve Hristiyanların 'selamün aleyküm' diye selamlaşmalarıdır. Hatta Hristiyanlarda düğün ve bayram şenliklerini açık havada kutlama geleneği varken, Müslümanların sürekli müdahaleleri ile Hristiyanlar bu adetten vazgeçmiş ve düğünlerini evlerde yapar hale gelmişlerdir (Buckingham, 1827'den Aktaran: Aydın ve diğerleri, 2000, s. 310).

Örnekleme yöntemi olarak "basit rastlantısal (tesadüfi) örnekleme yöntemi" kullanılmıştır. Bu yöntemin seçilmesindeki amaç, evrendeki her iki dinin müntesiplerinin örnekleme seçilmede eşit ve bağımsız olma olasılığının olması ve evrendeki tüm bireylerin eşit seçilme şansına sahip olması oluşturmuştur (bkz. Balcı, 2001; Karasar, 2006). Araştırmanın amacına bağlı olarak ulaşılmak istenen örneklem grubunu Mardin ilinde oturan 18 yaş ve üstü kadın ve erkekler oluşturmaktadır. Anket uygulananlar, araştırmayı ciddiye almış ve sorulara kendi doğrularıyla karşılık vermiş olduğu varsayılmıştır. Alan araştırması niteliğindeki bu çalışmada veriler, temel olarak anket tekniği ile toplanmıştır. Araştırma kapsamında 600 kişi ile yüz yüze görüşülerek anket uygulanmış olup, çeşitli düzenlemelerden sonra bunların 560'ı son değerlendirilmede uygun görülerek kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama aracını oluşturmak amacıyla yurt içinde ve yurt dışında değer ölçekleri/anketleri (Dünya Değer Ölçeği, Geleneksel Türk Değeri gibi) ile ilgili yapılan araştırmalar taranmıştır. Daha sonra Müslümanlık ve Hristiyanlığın değer teorileri (her iki dinin de kutsal metinleri) incelenmiş ortak paydada her iki dinde de yaşama anlam veren ve yaşamı zengin kılan değer ifadeleri belirlenmiş ve anket formuna uygun olarak düzenlenmiştir. İki bölümden oluşan anket formunda 12 maddeden oluşan demografik bilgiler ile 34 maddeden oluşan değer-

ler yer almaktadır. Birinci bölüm araştırmaya katılanların demografik bilgilerini ölçerken, ikinci bölüm ise yaşama anlam veren birtakım değerlere ilişkin katılımcıların tutumlarını ölçmeye yöneliktir. Demografik bilgilerde katılımcıların tercihi için farklı seçenekler verilirken, değerleri ölçen maddelerde ise katılımcılara: “Aşağıda listelenen değerlerin Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında var olup olmadığı konusundaki görüşünüzü belirtiniz.” şeklinde takdim edilen değer maddeleri için “eskiden vardı şimdi yok, hala var, hiç bir zaman olmadı” seçeneklerinden birini seçmeleri istenmiştir. Anket formunun kapsam, görünüş, açıklık, anlaşılabilirlik ve güvenilirliğini sağlamak için uzman görüşüne başvurulmuş ve uygulanabilirliği yönünde dönüt alınmıştır (Büyüköztürk 2007, s.167-68). Araştırma verileri SPSS paket programı aracılığıyla çözümlenmiş, verilerin analizinde frekans, yüzde ve ki-kare gibi gerekli istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır.

Bulgular

Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Tablo 1’de araştırmaya katılanların demografik özellikleri gösterilmiştir.

Demografik Değişkenler	Frekans (f)	Yüzde %
Cinsiyet		
Bay	323	57,7
Bayan	231	41,2
Toplam	554 (-6)	98,9 (- % 1,1)
Etnik Köken		
Türk	33	6,1
Kürt	247	45,9
Arap	208	38,7
Süryani	50	9,3
Toplam	538	100,0
Eğitim Durumu		
Okur-yazar değil	9	1,6
Okur-yazar	14	2,5
İlkokul	49	8,8
Ortaokul	37	6,6

Birlikte Yaşamaya Yönelik Değerlerin Müslüman ve Hristiyanlar Arasında Gerçekleşme İmkânı

Lise	191	34,1
Üniversite	231	41,2
Lisans üstü	28	5,0
Toplam	559 (-1)	99,8 (-2)

Yaş		
18-24 yaş	117	20,9
25-34 yaş	180	32,1
35-44 yaş	144	25,7
45-54 yaş	88	15,7
55 ve üzeri yaş	29	5,2
Toplam	558 (-2)	99,6 (-4)

Din		
Müslüman	485	89,3
Hristiyan	58	10,7
Toplam	543	100,0

İkamet Yeri		
Eski Mardin	203	36,2
Yeni Mardin	311	55,5
Başka	34	6,1
Toplam	548 (-12)	97,9 (-2,1)

Doğum Yeri		
Mardin şehir merkezi	292	65,5
Mardine bağlı köy veya ilçe	154	34,5
Toplam	446	100,0

Tablo 1’te görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların 323’ünü (% 57,7) bay ve 231’ini (% 41,2) de bayanlar oluşturmaktadır. Katılımcılardan 6’sı (% 1,1) cinsiyet sorusunu cevaplamamıştır. Etnik kökenleri açısından katılımcıların 33’ü (% 6,1) Türk, 247’si (% 45,9) Kürt, 208’i (% 38,7) Arap ve 50’si (% 9,3) ise Süryanidir. Yaş açısından katılımcıların çoğu 25-34 yaş (% 32,1) aralığında iken, en azı ise 55 ve üzeri yaş (%5,2) aralığında yer almaktadır. Katılımcılardan 2’si (% 4) yaş sorusunu cevaplamamıştır. Eğitim durumu incelendiğinde katılımcılardan 231 kişi (% 41,2) üniversite düzeyinde, 191’i ise lise (% 34,1) düzeyinde eğitim almıştır. Katılımcılardan 1’i (% 2) eğitim durumunu ölçen soruyu cevaplamamıştır. Katılımcıların mensup olduğu din açısından 485’ini

(% 89,3) Müslüman ve 58'ini (% 10,7) ise Hristiyanlar oluşturmaktadır. Katılımcılardan Mardin şehir merkezinde doğanlar 292 (% 65,5) kişi iken, Mardine bağlı ilçe veya köylerde doğanlar ise 154 (% 34,5) kişidir. Mardin merkezden kast edilen yer eski/yukarı Mardin'dir. Ancak daha sonraları yaklaşık 5-10 yıldır kadim kent olan Mardin şehri sonradan yeni Mardin olarak adlandırılan yeni bir yerleşkeye sahip olmuştur. Mardin halkı ağızıyla eski Mardin veya Yukarı Mardin olarak isimlendirilen kadim kent Mardin'de katılımcılardan 203'ü (% 36,2) ve yeni Mardin olarak isimlendirilen modern Mardin şehrinde ise 311'i (% 55,5) ikamet etmektedir. Katılımcıların bir kısmı da (34 (% 6,1) ne eski Mardin'de ne de yeni Mardin'de oturduğunu beyan etmiştir.

Tablo 2: Değerlerin gerçekleşme imkânı açısından verilerin kay-kare (χ^2) analiz sonuçları

DEĞERLER	Mensup Olunan Din	Eskiden vardı, şimdi yok	Hala var	Hiç bir zaman olmadı	χ^2	P																																																																																																											
1- Barış içinde yaşamak	M %	9,6	83,2	7,2	18,017	,000																																																																																																											
	H %	27,9	68,9	3,3			2- Eşit muamele görmek ve eşit fırsatlara sahip olmak	M %	9,7	76,0	14,4	12,625	,002	H %	24,6	67,2	8,2	3- Özgürce yaşamak	M %	8,2	81,5	10,3	19,088	,000	H %	26,2	65,6	8,2	4- Hoşgörü içinde yaşamak	M %	9,2	82,2	8,6	22,951	,000	H %	25,8	66,1	6,5	5- Dürüstlüğe riayet etmek	M %	10,7	79,5	9,8	11,085	,004	H %	25,4	69,5	5,1	6- Adilce yaşamak	M %	10,0	79,1	10,9	11,564	,003	H %	25,0	66,7	8,3	7- Güvenli bir şekilde yaşamak	M %	9,7	80,5	9,7	14,352	,001	H %	26,2	67,2	6,6	8- Birbirlerinin haklarına saygı duymak	M %	10,8	80,0	9,3	11,799	,003	H %	26,2	67,2	6,6	9- Komşuluk ve yakın çevreyle ilişkilerinde saygıyı esas almak	M %	10,1	80,6	9,3	14,197	,001	H %	26,7	68,3	5,0	10- Anadilde konuşma ve eğitime saygı duymak	M %	10,0	78,5	11,5	11,698	,003	H %	24,6	68,9	6,6	11- Birbirlerinin dini inançlarına saygı duymak	M %	8,7	82,6	8,7	14,977	,001	H %
2- Eşit muamele görmek ve eşit fırsatlara sahip olmak	M %	9,7	76,0	14,4	12,625	,002																																																																																																											
	H %	24,6	67,2	8,2			3- Özgürce yaşamak	M %	8,2	81,5	10,3	19,088	,000	H %	26,2	65,6	8,2	4- Hoşgörü içinde yaşamak	M %	9,2	82,2	8,6	22,951	,000	H %	25,8	66,1	6,5	5- Dürüstlüğe riayet etmek	M %	10,7	79,5	9,8	11,085	,004	H %	25,4	69,5	5,1	6- Adilce yaşamak	M %	10,0	79,1	10,9	11,564	,003	H %	25,0	66,7	8,3	7- Güvenli bir şekilde yaşamak	M %	9,7	80,5	9,7	14,352	,001	H %	26,2	67,2	6,6	8- Birbirlerinin haklarına saygı duymak	M %	10,8	80,0	9,3	11,799	,003	H %	26,2	67,2	6,6	9- Komşuluk ve yakın çevreyle ilişkilerinde saygıyı esas almak	M %	10,1	80,6	9,3	14,197	,001	H %	26,7	68,3	5,0	10- Anadilde konuşma ve eğitime saygı duymak	M %	10,0	78,5	11,5	11,698	,003	H %	24,6	68,9	6,6	11- Birbirlerinin dini inançlarına saygı duymak	M %	8,7	82,6	8,7	14,977	,001	H %	24,6	65,6	9,8								
3- Özgürce yaşamak	M %	8,2	81,5	10,3	19,088	,000																																																																																																											
	H %	26,2	65,6	8,2			4- Hoşgörü içinde yaşamak	M %	9,2	82,2	8,6	22,951	,000	H %	25,8	66,1	6,5	5- Dürüstlüğe riayet etmek	M %	10,7	79,5	9,8	11,085	,004	H %	25,4	69,5	5,1	6- Adilce yaşamak	M %	10,0	79,1	10,9	11,564	,003	H %	25,0	66,7	8,3	7- Güvenli bir şekilde yaşamak	M %	9,7	80,5	9,7	14,352	,001	H %	26,2	67,2	6,6	8- Birbirlerinin haklarına saygı duymak	M %	10,8	80,0	9,3	11,799	,003	H %	26,2	67,2	6,6	9- Komşuluk ve yakın çevreyle ilişkilerinde saygıyı esas almak	M %	10,1	80,6	9,3	14,197	,001	H %	26,7	68,3	5,0	10- Anadilde konuşma ve eğitime saygı duymak	M %	10,0	78,5	11,5	11,698	,003	H %	24,6	68,9	6,6	11- Birbirlerinin dini inançlarına saygı duymak	M %	8,7	82,6	8,7	14,977	,001	H %	24,6	65,6	9,8																			
4- Hoşgörü içinde yaşamak	M %	9,2	82,2	8,6	22,951	,000																																																																																																											
	H %	25,8	66,1	6,5			5- Dürüstlüğe riayet etmek	M %	10,7	79,5	9,8	11,085	,004	H %	25,4	69,5	5,1	6- Adilce yaşamak	M %	10,0	79,1	10,9	11,564	,003	H %	25,0	66,7	8,3	7- Güvenli bir şekilde yaşamak	M %	9,7	80,5	9,7	14,352	,001	H %	26,2	67,2	6,6	8- Birbirlerinin haklarına saygı duymak	M %	10,8	80,0	9,3	11,799	,003	H %	26,2	67,2	6,6	9- Komşuluk ve yakın çevreyle ilişkilerinde saygıyı esas almak	M %	10,1	80,6	9,3	14,197	,001	H %	26,7	68,3	5,0	10- Anadilde konuşma ve eğitime saygı duymak	M %	10,0	78,5	11,5	11,698	,003	H %	24,6	68,9	6,6	11- Birbirlerinin dini inançlarına saygı duymak	M %	8,7	82,6	8,7	14,977	,001	H %	24,6	65,6	9,8																														
5- Dürüstlüğe riayet etmek	M %	10,7	79,5	9,8	11,085	,004																																																																																																											
	H %	25,4	69,5	5,1			6- Adilce yaşamak	M %	10,0	79,1	10,9	11,564	,003	H %	25,0	66,7	8,3	7- Güvenli bir şekilde yaşamak	M %	9,7	80,5	9,7	14,352	,001	H %	26,2	67,2	6,6	8- Birbirlerinin haklarına saygı duymak	M %	10,8	80,0	9,3	11,799	,003	H %	26,2	67,2	6,6	9- Komşuluk ve yakın çevreyle ilişkilerinde saygıyı esas almak	M %	10,1	80,6	9,3	14,197	,001	H %	26,7	68,3	5,0	10- Anadilde konuşma ve eğitime saygı duymak	M %	10,0	78,5	11,5	11,698	,003	H %	24,6	68,9	6,6	11- Birbirlerinin dini inançlarına saygı duymak	M %	8,7	82,6	8,7	14,977	,001	H %	24,6	65,6	9,8																																									
6- Adilce yaşamak	M %	10,0	79,1	10,9	11,564	,003																																																																																																											
	H %	25,0	66,7	8,3			7- Güvenli bir şekilde yaşamak	M %	9,7	80,5	9,7	14,352	,001	H %	26,2	67,2	6,6	8- Birbirlerinin haklarına saygı duymak	M %	10,8	80,0	9,3	11,799	,003	H %	26,2	67,2	6,6	9- Komşuluk ve yakın çevreyle ilişkilerinde saygıyı esas almak	M %	10,1	80,6	9,3	14,197	,001	H %	26,7	68,3	5,0	10- Anadilde konuşma ve eğitime saygı duymak	M %	10,0	78,5	11,5	11,698	,003	H %	24,6	68,9	6,6	11- Birbirlerinin dini inançlarına saygı duymak	M %	8,7	82,6	8,7	14,977	,001	H %	24,6	65,6	9,8																																																				
7- Güvenli bir şekilde yaşamak	M %	9,7	80,5	9,7	14,352	,001																																																																																																											
	H %	26,2	67,2	6,6			8- Birbirlerinin haklarına saygı duymak	M %	10,8	80,0	9,3	11,799	,003	H %	26,2	67,2	6,6	9- Komşuluk ve yakın çevreyle ilişkilerinde saygıyı esas almak	M %	10,1	80,6	9,3	14,197	,001	H %	26,7	68,3	5,0	10- Anadilde konuşma ve eğitime saygı duymak	M %	10,0	78,5	11,5	11,698	,003	H %	24,6	68,9	6,6	11- Birbirlerinin dini inançlarına saygı duymak	M %	8,7	82,6	8,7	14,977	,001	H %	24,6	65,6	9,8																																																															
8- Birbirlerinin haklarına saygı duymak	M %	10,8	80,0	9,3	11,799	,003																																																																																																											
	H %	26,2	67,2	6,6			9- Komşuluk ve yakın çevreyle ilişkilerinde saygıyı esas almak	M %	10,1	80,6	9,3	14,197	,001	H %	26,7	68,3	5,0	10- Anadilde konuşma ve eğitime saygı duymak	M %	10,0	78,5	11,5	11,698	,003	H %	24,6	68,9	6,6	11- Birbirlerinin dini inançlarına saygı duymak	M %	8,7	82,6	8,7	14,977	,001	H %	24,6	65,6	9,8																																																																										
9- Komşuluk ve yakın çevreyle ilişkilerinde saygıyı esas almak	M %	10,1	80,6	9,3	14,197	,001																																																																																																											
	H %	26,7	68,3	5,0			10- Anadilde konuşma ve eğitime saygı duymak	M %	10,0	78,5	11,5	11,698	,003	H %	24,6	68,9	6,6	11- Birbirlerinin dini inançlarına saygı duymak	M %	8,7	82,6	8,7	14,977	,001	H %	24,6	65,6	9,8																																																																																					
10- Anadilde konuşma ve eğitime saygı duymak	M %	10,0	78,5	11,5	11,698	,003																																																																																																											
	H %	24,6	68,9	6,6			11- Birbirlerinin dini inançlarına saygı duymak	M %	8,7	82,6	8,7	14,977	,001	H %	24,6	65,6	9,8																																																																																																
11- Birbirlerinin dini inançlarına saygı duymak	M %	8,7	82,6	8,7	14,977	,001																																																																																																											
	H %	24,6	65,6	9,8																																																																																																													

Birlikte Yaşamaya Yönelik Değerlerin Müslüman ve Hristiyanlar Arasında Gerçekleşme İmkânı

13- Birbirlerinin aile, kıyafet, namus, düğün ve taziye gibi gelenek-göreneklerine saygı duymak	M %	8,6	83,0	8,4	14,909	,001
	H %	24,6	67,2	8,2		
14- Birbirlerinin hukukuna riayet etmek	M %	9,8	80,5	9,6	11,731	,003
	H %	24,2	71,0	4,8		
15- Birbirlerinin kimliklerini kabullenmek	M %	9,2	81,3	9,5	13,056	,001
	H %	24,6	68,9	6,6		
16- Birbirlerinin eğitim geleneğini kabul etmek	M %	8,5	80,4	11,1	12,369	,002
	H %	23,0	68,9	8,2		
17- Farklılıkları algılama biçimine saygı duymak	M %	10,0	78,2	11,8	9,355	,009
	H %	23,3	68,3	8,3		
18- Birbirlerinden kız alıp-vermeye hoşgörü ile bakmak	M %	9,2	51,9	38,9	13,117	,001
	H %	24,6	45,9	29,5		
19- Bir diğerinin milliyet anlayışına saygı duymak	M %	9,0	78,7	12,3	11,460	,003
	H %	23,3	66,7	10,0		
20- Birbirlerinin ibadet mekanlarına (Cami/Kilise) hoşgörü ile bakmak	M %	7,6	81,6	10,8	21,573	,000
	H %	26,2	67,2	6,6		
21- Birbirlerinin siyasi düşüncelerine saygı göstermek	M %	8,9	77,8	13,3	20,313	,000
	H %	27,9	65,6	6,6		
22- Birbirlerinin özgürlük ve temel haklarına saygı duymak	M %	10,0	80,5	9,5	19,136	,000
	H %	29,5	62,3	8,2		
23- Birbirlerinin dillerine saygı duymak	M %	8,6	81,9	9,5	20,672	,000
	H %	27,9	63,9	8,2		
24- Birbirlerinin eğitim haklarına saygıyı esas almak	M %	9,4	80,8	9,8	17,990	,000
	H %	27,9	63,9	8,2		
25- Birbirlerinin dini değerlerine saygıyı esas almak	M %	8,9	81,2	10,0	16,863	,000
	H %	26,2	67,2	6,6		
26- Birbirlerine karşı ahlaki davranmak	M %	9,7	79,7	10,6	15,172	,001
	H %	26,2	68,9	4,9		
27- Birbirlerine karşı yardımsever davranmak	M %	10,4	80,3	9,3	13,177	,001
	H %	26,2	68,9	4,9		
28- Birbirlerine karşı dürüst davranmak	M %	12,6	76,5	10,9	8,578	,014
	H %	26,2	67,2	6,6		
29- Birbirlerinin özgürlük ve temel haklarını kısıtlamadan destek olmak	M %	11,6	76,8	11,6	10,547	,005
	H %	26,2	67,2	6,6		
30- Birbirlerinin aile güvenliğini korumak	M %	10,5	78,8	10,7	10,376	,006
	H %	24,6	68,9	6,6		
31- Birbirlerinin siyasi görüşlerine saygı duymak	M %	9,5	76,4	14,1	11,277	,004
	H %	23,0	70,5	6,6		
33- Birlikte yaşamı sürdürmek için kendi haklarından ödün vermek	M %	12,9	68,4	18,7	10,048	,007
	H %	26,2	65,6	8,2		

34- Birbirleri ile olan anlaşmazlıkları veya sorunları güç kullanarak değil bir araya gelip konuşarak çözüme yoluna gitmek	M %	13,2	74,8	12,1	7,428	,024
	H %	24,6	70,5	4,9		

Çalışmanın bu aşamasında kategorik bir değişken olan birlikte yaşamaya yönelik birtakım değerler ile yine kategorik bir değişken olan Müslüman ve Hristiyanlar arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Bu ilişki birlikte yaşamaya yönelik değerler olarak nitelendirilen değerlerin Müslümanlar ve Hristiyanların birlikte yaşadığı bir coğrafyada gerçekleşme imkânı açısından anlamlı bir ilişki içerisinde olup olmadığı sınımlanmaktadır. İlgili analizlerde değişkenlerle ilgili ki-kare testi uygulanmış analiz sonuçları Tablo 4'te özetlenmiştir.

Ki-kare analiz sonuçları incelendiğinde tüm değer maddeleri için katılımcıların sözkonusu değerlerin gerçekleşme imkânı hakkındaki görüşleri ile mensup oldukları din arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur (tüm değer maddeleri için $p < 0.05$). Bu anlamlı ilişki söz konusu değerlerin “eskiden vardı şimdi yok, hala var ve hiçbir zaman olmadı” seçenekleri üzerinde mensup olunan din açısından ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2’te verilen ki-kare (χ^2) testi sonucuna göre, gerçekleşme imkânı açısından ilişki düzeyi en yüksek olan değer maddesi Birbirleri ile olan anlaşmazlıkları veya sorunları güç kullanarak değil bir araya gelip konuşarak çözüme yoluna gitmek” olmuştur. Gerçekleşme imkânı açısından ilişkinin en düşük olduğu değer maddeleri ise “Barış içinde yaşamak”, “Özgürce yaşamak”, “Hoşgörü içinde yaşamak”, “Birbirlerinin ibadet mekânlarına (Cami/Kilise) hoşgörü ile bakmak”, “Birbirlerinin siyasi düşüncelerine saygı göstermek”, “Birbirlerinin dillerine saygı duymak”, “Birbirlerinin eğitim haklarına saygıyı esas almak” ve “Birbirlerinin dini değerlerine saygıyı esas almak” maddeleri oluşturmaktadır.

Barış içinde yaşamak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2 (2) = 18,017, p < .05$] bulunmuştur. Bu farka göre Müslümanlar, *barış içinde yaşamak*ın gerçekleşme imkânını (% 83,2) Hristiyanlara göre (% 68,9) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 27,9) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 9,6) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Eşit muamele görmek ve eşit fırsatlara sahip olmak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2 (2) = 12,625, p < .05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *Eşit*

muamele görmek ve eşit fırsatlara sahip olmanın gerçekleşme imkânını (% 76,0) Hristiyanlara göre (% 67,2) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 24,6) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 9,7) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Özgürce yaşamak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=12,625, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *özgürce yaşamının* gerçekleşme imkânını (% 76,0) Hristiyanlara göre (% 67,2) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 24,6) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (%9,7) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Dürüstlüğe riayet etmek değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=11,085, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *dürüstlüğe riayet etmenin* gerçekleşme imkânını (% 79,5) Hristiyanlara göre (% 69,5) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 25,4) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 10,7) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Adilce yaşamak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(3)=11,564, p<.05$] çıkmıştır. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *adilce yaşamının* gerçekleşme imkânını (% 79,1) Hristiyanlara göre (% 66,7) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 25,0) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 10,0) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Güvenli bir şekilde yaşamak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=14,352, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *güvenli bir şekilde yaşamının* gerçekleşme imkânını (% 80,5) Hristiyanlara göre (% 67,2) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 26,2) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 9,7) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin haklarına saygı duymak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [χ^2

(2)= 11,799, p<.05] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin haklarına saygı duymanın* gerçekleşme imkânını (% 80,0) Hristiyanlara göre (% 67,2) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 26,2) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 10,8) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Komşuluk ve yakın çevreyle ilişkilerinde saygıyı esas almak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [χ^2 (2)= 14,197, p<.05] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *komşuluk ve yakın çevreyle ilişkilerinde saygıyı esas almanın* gerçekleşme imkânını (% 80,6) Hristiyanlara göre (% 68,3) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 26,7) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 10,1) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Anadilde konuşma ve eğitime saygı duymak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [χ^2 (2)= 11,698, p<.05] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *anadilde konuşma ve eğitime saygı duymanın* gerçekleşme imkânını (% 78,5) Hristiyanlara göre (% 68,9) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 24,6) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 10,0) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin dini inançlarına saygı duymak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [χ^2 (2)=14,977, p<.05] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin dini inançlarına saygı duymanın* gerçekleşme imkânını (% 82,6) Hristiyanlara göre (% 65,6) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 24,6) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 8,7) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin aile, kıyafet, namus, düğün ve taziye gibi gelenek-göreneklerine saygı duymak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [χ^2 (2)=14,909, p<.05] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin aile, kıyafet, namus, düğün ve taziye* gibi gelenek-göreneklerine saygı *duymanın* gerçekleşme imkânını (% 83,0) Hristiyanlara göre (% 67,2) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 24,6) aynı maddenin *eskiden vardı-şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 8,6) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin hukukuna riayet etmek değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=11,731, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin hukukuna riayet etmenin* gerçekleşme imkânını (% 80,5) Hristiyanlara göre (% 71,0) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 24,2) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 9,8) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin kimliklerini kabullenmek değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=13,056, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin kimliklerini kabullenmenin* gerçekleşme imkânını (% 81,3) Hristiyanlara göre (% 68,9) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 24,6) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 9,2) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin eğitim geleneğini kabul etmek değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=12,369, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin eğitim geleneğini kabul etmenin* gerçekleşme imkânını (% 80,4) Hristiyanlara göre (% 68,9) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 23,0) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 8,5) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Farklılıkları algılama biçimine saygı duymak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=9,355, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *farklılıkları algılama biçimine saygı duymanın* gerçekleşme imkânını (% 80,4) Hristiyanlara göre (% 68,3) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 23,3) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 10,0) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinden kız alıp-vermeye hoşgörü ile bakmak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=13,117, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre, *birbirlerinden kız alıp-vermeye hoşgörü ile bakmanın* gerçekleşme imkânını Hristiyanlar (% 24,6) *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinden Müslümanlara göre (% 9,2) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir. *Hala var* seçeneği Müslümanlar (% 51,9) ve Hristiyanlar (% 45,9) tarafından birbirine yakın yüzdelerde doğrulanmıştır. Ancak genel olarak dikkatleri üzerine en az çeken *hiçbir zaman olma-*

dı seçeneği bu maddenin anlamlı ilişki çıkmasında etki ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü *hiçbir zaman olmadı* seçeneğini katılımcıların neredeyse yarısına yakını tercihte bulunmuştur. Bu da bize kız alıp-verme konusunda her iki dini grubun daha hassas olduğu izlenimini vermektedir.

Bir diğerinin milliyet anlayışına saygı duymak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekteşme imkânı açasından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=11,460, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, bir diğerinin milliyet anlayışına saygı duymanın gerçekteşme imkânını (% 78,7) Hristiyanlara göre (% 66,7) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 23,3) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 9,0) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin ibadet mekanlarına (Cami/Kilise) hoşgürü ile bakmak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekteşme imkânı açasından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=21,573, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin ibadet mekanlarına (Cami/Kilise) hoşgürü ile bakmanın* gerçekteşme imkânını (% 81,6) Hristiyanlara göre (% 67,2) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 26,2) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 7,6) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin ibadet mekanlarına (Cami/Kilise) hoşgürü ile bakmak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekteşme imkânı açasından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=20,313, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin ibadet mekanlarına (Cami/Kilise) hoşgürü ile bakmanın* gerçekteşme imkânını (% 77,8) Hristiyanlara göre (% 65,6) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 27,9) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 8,9) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin özgürlük ve temel haklarına saygı duymak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekteşme imkânı açasından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=19,136, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin özgürlük ve temel haklarına saygı duymanın* gerçekteşme imkânını (% 80,5) Hristiyanlara göre (% 62,3) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 29,5) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 10) çok daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin dillerine saygı duymak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=20,672, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin dillerine saygı duymanın* gerçekleşme imkânını (% 81,9) Hristiyanlara göre (% 63,9) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 27,9) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 8,6) çok daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin eğitim haklarına saygıyı esas almak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=17,990, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin eğitim haklarına saygıyı esas almanın* gerçekleşme imkânını (% 80,8) Hristiyanlara göre (% 63,9) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (%27,9) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 9,4) çok daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin dini değerlerine saygıyı esas almak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=16,863, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin dini değerlerine saygıyı esas almanın* gerçekleşme imkânını (% 81,2) Hristiyanlara göre (% 67,2) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 26,2) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 8,9) çok daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerine karşı ahlaklı davranmak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=15,172, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerine karşı ahlaklı davranmanın* gerçekleşme imkânını (% 79,7) Hristiyanlara göre (% 68,9) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 26,2) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 9,7) çok daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerine karşı yardımsever davranmak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=13,177, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerine karşı yardımsever davranmanın* gerçekleşme imkânını (% 80,3) Hristiyanlara göre (% 68,9) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken,

Hristiyanlar da (% 26,2) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 10,4) çok daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerine karşı dürüst davranmak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=8,578, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerine karşı dürüst davranmanın* gerçekleşme imkânını (% 76,5) Hristiyanlara göre (% 67,2) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 26,2) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 12,6) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin özgürlük ve temel haklarını kısıtlamadan destek olmak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=10,547, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin özgürlük ve temel haklarını kısıtlamadan destek olmanın* gerçekleşme imkânını (% 76,8) Hristiyanlara göre (% 67,2) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 26,2) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 11,6) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin aile güvenliğini korumak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=10,376, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre Müslümanlar, *birbirlerinin aile güvenliğini korumanın* gerçekleşme imkânını (% 78,8) Hristiyanlara göre (% 68,9) *hala var* seçeneğinde daha yüksek düzeyde olduğunu belirtirken, Hristiyanlar da (% 24,6) aynı maddenin *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 10,5) daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Birbirlerinin siyasi görüşlerine saygı duymak değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=11,277, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre, *birbirlerinin siyasi görüşlerine saygı duymanın* gerçekleşme imkânını Hristiyanlar (% 23,0) *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinden Müslümanlara göre (% 9,5) daha yüksek düzeyde tercihte bulunurken, *Hala var* seçeneği Müslüman (% 76,4) ve Hristiyanlar (% 70,5) tarafından birbirlerine yakın yüzdelerle tercih edilmiştir. Ancak bu maddenin *hiç bir zaman olmadı* seçeneği hakkında Müslümanlar (% 14,1) Hristiyanlara göre (% 6,6) iki katından fazla bir yüzdelerle tercih etmişlerdir.

Birlikte yaşamı sürdürmek için kendi haklarından ödün vermek değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=10,048, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre, *birlikte yaşamı sürdürmek için kendi haklarından ödün vermenin* gerçekleşme imkânını Hristiyanlar (% 26,2) *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 12,9) iki katından fazla bir düzeyde tercihte bulunurken, *Hala var* seçeneği Müslüman (% 68,4) ve Hristiyanlar (% 65,6) tarafından birbirlerine yakın yüzdelerle işaretlenmiştir. Ancak bu maddenin *hiç bir zaman olmadı* seçeneği hakkında ise Müslümanlar (% 18,7) Hristiyanlara göre (% 8,2) iki katından fazla bir yüzdelerle tercih etmişlerdir.

Birbirleri ile olan anlaşmazlıkları veya sorunları güç kullanarak değil bir araya gelip konuşarak çözüme yoluna gitmek değer maddesi Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı açısından istatistiksel olarak anlamlı [$\chi^2(2)=7,428, p<.05$] bulunmuştur. Bu ilişkiye göre, *birbirleri ile olan anlaşmazlıkları veya sorunları güç kullanarak değil bir araya gelip konuşarak çözüme yoluna gitmenin* gerçekleşme imkânını Hristiyanlar (% 24,6) *eskiden vardı, şimdi yok* seçeneği üzerinde Müslümanlara göre (% 13,2) daha yüksek bir düzeyde tercihte bulunurken, *Hala var* seçeneği Müslüman (% 74,8) ve Hristiyanlar (% 70,5) tarafından birbirlerine yakın yüzdelerle işaretlenmiştir. Ancak bu maddenin *hiç bir zaman olmadı* seçeneği hakkında ise Müslümanlar (% 18,7) Hristiyanlara göre (% 8,2) iki katından fazla bir yüzdelerle tercih etmişlerdir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma sonuçlarına genel olarak ele alındığında; araştırmaya katılanların yarısını bayanlar oluşturmaktadır. Etnik kökenleri açısından katılımcılar Türk, Kürt, Arap ve Süryani mozayikinden oluşmaktadır. Eğitim durumu incelendiğinde katılımcıların yarısına yakınının üniversite düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların mensup olduğu din açısından ise çoğunluğunu (% 98) Müslüman ve Hristiyanlar oluşturmaktadır. Bölgedeki genel dinsel yapının Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yezidilerden oluştuğuna daha önce değinilmiştir. Mardin’de isim belirtilmeden 5-6 Alevi köyünden söz ediliyorsa da, burada Alevi yerleşmelerinin olmadığı bilindiği için, inanç açısından bazı benzerlikler nedeniyle, Yezidilerin Alevilerle karıştırılma ihtimali yüksektir. Öncelikle Mardin’deki temel ayrımlardan biri “dinsel aidiyettir” diyebiliriz. Dinlerin tüm çeşitliliği ile barışçıl bir aradalığı, Mardin ilinin tarihi kültürle içiçe geçmiş dinsel kimliği olarak kabul edilebilir. Dinsel anlamda ayrımı oluşturan kavramlar ise

Müslüman ve gayr-i müslimdir. Bu ayrım dinsel çeşitliliği kapsayan bir sözcük olmuş olsaydı basit bir dinsel gerçekliğin somut yansıtıcısı olarak kabul edilirdi. Ancak bu söylem dini farklılığın başta değerler alanı olmak üzere birçok alandaki farklılığın tespit edildiği kaynağın din merkezli olduğunu göstermektedir. Aslında değer normları Müslüman ve Hristiyanlık etrafında şekillenmiştir.

Ayrıca araştırma bulgularına göre, gerçekleşme imkânı açısından ilişki düzeyi en yüksek olan değer maddesi “Birbirleri ile olan anlaşmazlıkları veya sorunları güç kullanarak değil bir araya gelip konuşarak çözüme yoluna gitmek” maddesi olmuştur. Bu bulgu Müslüman ve Hristiyan cemaatlerinin birbirlerinin sorunlarına verdiği önemi ortaya koymakta ve onlara daha huzurlu bir ortam meydana getirmek için gayret içinde olduğunu göstermektedir (Bozkurt, 1996, s. IX). Çünkü kent hayatında Osmanlı'nın son dönemlerine kadar, Mardin'in bütün mahallelerinde Müslüman ve gayr-i müslimler bir arada yaşamışlardır. Kent hayatı içinde ticaret ve zanaat işlerini yürüten gayr-i müslimler, bir kısım Müslüman aile ile birlikte kentin ticaret burjuvazisini oluşturmuşlardır. Bu sınıfsal ortaklığın izlerini bugün de görmek mümkündür. Zaten her iki dini grup da “Birbirleri ile olan anlaşmazlıkları veya sorunları güç kullanarak değil bir araya gelip konuşarak çözüme yoluna gitmek” maddesini hem geçmişte, hem de günümüzde tatbik ettiklerini beyan etmişlerdir. Ancak, gerçekleşme imkânı açısından ilişkinin en düşük olduğu değer maddeleri olan “Barış içinde yaşamak”, “Özgürce yaşamak”, “Hoşgörü içinde yaşamak”, “Birbirlerinin ibadet mekanlarına (Cami/Kilise) hoşgörü ile bakmak”, “Birbirlerinin siyasi düşüncelerine saygı göstermek”, “Birbirlerinin dillerine saygı duymak”, “Birbirlerinin eğitim haklarına saygıyı esas almak” ve “Birbirlerinin dini değerlerine saygıyı esas almak” gibi değer maddeleri dikkatle incelendiğinde ilişki düzeyi en yüksek olan değer maddesi ile çelişen ince bir ayrımı göze çarpmaktadır.

Bu ayrımı şöyle izah edilebilir. Araştırma boyunca karşılaşılan ve paradoks gibi görünen bir unsur vardır. Bu paradoks her iki dinin de öğretisinde temel teşkil eden birlikte yaşamaya yönelik değerlerin Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşmesindeki benzerlik/birliktelik ile farklılık/ayrım iddialarının aynı anda varolabilmesidir. Anketteki değer maddelerinin Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânının özellikle eskiden var olduğu gözlemlenmiştir. Ancak Hristiyan toplumunun çoğunluğu için bu değer maddelerinin gerçekleşme imkânı günümüze kadar varlığını koruduğunu söylemek güçtür. Her iki dini topluluktan az orandaki bireylere göre ise, değerler hiç bir zaman Müslüman ve Hristiyanlar arasında gerçekleşme imkânı bulamamıştır. Araştırma boyunca

edindiğim izlenimlere göre birçok görüşme, diyalog bu söylemler ile açılıp, bunlarla kapanmıştır. Ancak diyalog sürecinde anket sonuçlarından farklı olan durumlarla karşılaşmıştır. Özellikle Süryani Hristiyanlar, Müslümanlara sitem ederken, Müslümanların ise -etnik kökenlerine göre değişiklik arz etmektedir- Hristiyanlarla hoşgörülü bir aradalığı vurgulamaya özen göstermeleri dikkat çekicidir. Aslında birlikte yaşamaya yönelik değerler, sadece hoşgörü ve bir aradalığı değil, bazı dini kültür ayrımlarını da içermektedir. Özdeşliğe ve farklılığa, bütüne ve tikele, çeşitliliğe ve birliğe aynı anda gönderme yapmaktadır.

Bugün Mardin ilinde değerler ayırımında iki hegomonik işlem vardır. İlki, kültürel birçok çeşitlilik dine indirgenmekte, ikincisi ise, dinsel çeşitlilik İslam'a indirgenmektedir. Genel olarak kültür farkı dillendirildiğinde Müslüman ve Hristiyan kültürü anlaşılmakta ve farklı dinler dillendirildiğinde ise İslam ve Hristiyanlık ekseninde bir çerçeve çizilmektedir. Mardin'de bu iki büyük dini grubun yanı sıra Yezidiler gibi farklı dini gruplar da vardır. Ayrıca Müslüman grup birden fazla etnik kökeni barındırıyor gibi, Hristiyan grup da birden fazla etnik köken barındırmaktadır. Mardin ilinin Arap, Arap-İslam veya Süryani, Süryani-Hristiyan şehri olduğu ima edilmektedir. Bu farkların Müslüman-Hristiyan ayrımı ile kurulmasının, değerler alanındaki üste çıkma mücadelesinde bir paralellik yok değildir. Değerler alanındaki bu mücadeleyi etnik ya da kültürel temelde değilde dinsel temelde görme anlayışı İslam veya Hristiyanlık lehinde bir tutumla değerleri Müslüman-Hristiyan ayrımı ile söylemselleştirmektedir. Bu ayrım değer farkını ve aidiyeti dinsel temelde kurmaktadır. Burada önemi vurgulanması gereken, Müslümanlar ve Hristiyanların gerek söylemleri gerekse yaşama anlam veren değerler hakkındaki tercihleri, söylem ve tercihteki benzerlik ve farklılık sadece bir tutarsızlık değil, dinlerin birbirleriyle olan bakışaçıları ve birbirleri hakkında anlamın nasıl oluştuğunun bir sonucu olarak da yorumlanabileceğidir.

Öneri olarak birkaç şeye vurgu yapılabilir. Öncelikle bütün dünyada kolektif bir biçimde adım atmaya yönelik yeni bir politika bir kez daha dirilmektedir. Aslında bu tür çalışmalar etnik, dini ve sosyo-kültürel değerlerin ve çalışma kavramlarının birbirine bağlandığı bir düğüme işaret etmektedir. Bu ilişki birlikte yaşamaya yönelik değerlerle etkileşimi vurgulayan bir perspektiften anlamaya çalışılmalıdır. Türkiye'de çok dinliliğin nasıl algılandığına yönelik çalışmaların arttırılması genel durumun ne olduğunu ortaya koymak açısından önemli olacaktır. Bu doğrultuda bireylerin konuyla ilgili bilgi, beceri ve farkındalıklarını arttıracak proje, çalıştay, hizmet içi eğitim gibi uygulamaların faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akbaba-Altun, S. (2001). Örgüt Sağlığı. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Altaş, N. (2003). Çokkültürlülük ve Din Eğitimi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Alvirez, D., ve Bean, F. D. (1976). The Mexican American family, In C. H. Mindel, & R. N. Habertein (Eds.), *Ethnic families in America* (pp. 271– 291). New York, NY: Elsevier.
- Aydın, S. (1996). *Türkiye’de Etnik Yapı, Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Aydın, S. (1998). *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Aydın, S., Emiroglu, K., Özel, O., ve Ünsal, S. (2000). *Mardin: Aşiret-Cemaat-Devlet*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Bartley, W. W. (1971). *Morality and religion*. London: Macmillan and Co Ltd.
- Brehier, E. (1966). *Bugünkü Felsefe Konuları*. Çev: Mehmet Toprak, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Burton, J. (2000). Anglo-Ottoman relations and the image of the Turk in Tamburlaine.
- Cajveer, A., Daniels, M., ve McDermott, R. (2012). On valuing peers, theories of learning and intercultural competence. *Computer Science Education, Special Issue, Contributing Student Pedagogy*, 22(4), 319-342.
- Deardorff, D. (2006). The identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization at institutions of higher education in the United States. *Journal of Studies in International Education* , 10 , 241 – 266 .
- Erkanal, H. (2005). Mardin’in Mezopotamya Kültürleri Açısından Yeri ve Önemi, *Tasın Belleği: Mardin içinde*, İstanbul: YKY, 23-39.
- Evangelidou, C. C. (2003). Dangerous Deviations from Judaism: Islamic and Christian Fanaticism, *Mediterranean Quarterly*, 14(3), 86-111.
- Fargues, P. (2001). Demographic Islamization: Non-Muslims in Muslim countries, *SAIS Review*, 21(2), 103-116.
- Frankena, W. R. (1967). Value and valuation, *Encyclopedia of Philosophy*, V. III, London.
- Göndoğan, A. O. (2007). Ben ve Öteki: Değerler Dünyasının Gerginliği, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu: 28 Kasım 2004-İstanbul: Bildiriler* (s. 71-79). İstanbul: Dem Yay.

- Gudmundsdottir, S. (1991). Values in pedagogical content knowledge, *Journal of Teacher Education*, 41(3), 44-52.
- Hourani, A. H. (1947). *Minorities in the Arab World*, London: Oxford University Press.
- Hourani, F. (1985). Reason and tradition in Islamic ethics. *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 30(1), 125-156.
- Karpat, K. H. (2001). *Giriş, Osmanlı ve Dünya*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Köylü, M. (2010). *Dünya Dinlerinde Ahlak*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (1988). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: T.F.K. Yay.
- Marín, G. (1984). Stereotyping Hispanics: The differential effect to fresearch method, label, and degree of contact. *International Journal of Intercultural Relations*, 8, 17-27.
- Markus, H. ve Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation, *Psychological Review*, 2, 224-253.
- Moore, J. W. (1970). *Mexican Americans*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice- Hall.
- Munoz, F. U., ve Endo, R. (1982). *Perspectives on minority group mental health*. Washington, DC: University Press of America.
- O'brien, S. (1987). Cultural rihtgs in the United States: A Conflict of values, *Law and Inequality Journal*, 5, 267-358.
- Özcoşar, İ. (2008). *Bir Yüzyıl, Bir Sancak, Bir Cemaat 19.yüzyılda Mardin Süryani-leri*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Özcoşar, İ. (2009). *Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kenti MARDİN (1800-1900)*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş*. Çev: Veysel Atayman-Gönül Sezer. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Prosser, M. (1978). *The cultural dialogue: An introduction to intercultural communications*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Sabogal, F., Marín, G., Otero-Sabogal, R., ve Marín, B. V. (1987). Hispanic familism and acculturation: What changes and what doesn't? *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 9, 397-412.
- Sarı, E. (2007). *Kültür, Kimlik, Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Sarı, E. (2010). *Mardin'de Kültürelarasılık*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenışık, P. (2010). Rethinking Muslim and Christian communities in late nineteenth century Ottoman Crete: Insights from the Cretan Revolt of 1897, Browse, Area and Ethnic Studies, *Journal of Modern Greek Studies*, 28(1).

- Şişman, M. (1994). Örgüt Kültürü. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Smith, P. G. (1978). *Theories of Value and Problems of Education*. Urbana-Chicago-London: University of Illinois Press.
- TDK, (1983). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Tomasi, J. (1991). Individual rights and community virtues, *Ethics*, 101(3), 521-36.
- Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim Yayınları, c. 12, 496-514.
- Ülken, H. Z. (2001). *Bilgi ve Değer*. (2. bs.). İstanbul: Ülken Yay.
- Yavuz, Ş. (2007). Değerlerin Şeceresi, Sınırı, ve Devamlılığı: Değerlerin Dini Sosyal Karakteri ve Sürekliliği, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, (ss. 89-110), 26- 28 Kasım 2004, İstanbul: Dem Yay.

The Possibility of Achieving Values for Coexistence Among the Muslims and Christians (Mardin Example)

Akif AKTO*

Abstract

This study aims to focus on and discuss a few points about the possibility of realization of values for coexistence between Muslims and Christians. The values for living together on conceptual basis, the possibility of realization of these values in the past and present among Muslims and Christians that share same geography and the same settlement and comparing the preferences of both Muslims and Christians in the context of developed scale value were studied.

Each society and each cultural group, tend to accept things of value. These values are sometimes adopted without any question as part of the training of young people and further used in the creation process of ideas. If the values are not being questioned, ethically disciplined and integrated into the society through education, societies intuitively and unconsciously live with unquestioned values. Unconscious “values” take their power from custom and belief. This leads to differentiation and gradual collapse into its own. In addition, the development also stops. Therefore, the values produced in life should be analyzed for a significant relationship. Such an assessment leads the way for the society to be more aware of the values, self-change and self-confidence.

* Asst. Prof. Dr., Mardin Artuklu University, Department of Educational Sciences

Address for correspondence: 13 Mart Mahallesi Vali Ozan Caddesi Köyan İş Merkezi, Kat. 3 No. 11 Merkez-Mardin

E-mail: akifdakto@gmail.com

There are almost no studies on preferences of the different religious groups in Turkey where multi-religious nations inhabited for long years. Moreover, it is difficult to say there are multi-dimensional works about value. In addition, looking at some quoted text values and culture of the study findings, it is seen the reality of practice in terms of type contains inconsistencies. Also, the results in some quoted text studies about values and culture contains inconsistencies in terms of the practice of these texts. The study of the values for the possibility of living together between believers of two religions is to be the first as the ancient Mardin is a place where Muslims and Christians have both lived together for centuries. Life together can be measured by thoughts, communication, action, customs, beliefs, race, ethnic background, and religion or by attitudes containing instructions of values of a social group. It is possible to encounter with different values (Deardorff, 2006, p. 255). While we have focused on the limitations about information for living together values in the past; understanding of intercultural competence, one's own knowledge and understanding of the values about other cultures, curiosity, respect and inclusiveness as well as wide attitude are emphasized nowadays (Cajve's, 2012, p. 328).

Living Together and Values

Value is defined as abstract level to determine the importance of something (TDK, 1983; Perry, 1954, p. 2). In order to reveal the meaning of the values; human experiences and actions must be understood. To understand and to realize the true value, the truth needs to be understood (Shukla, 2004, p. 1). Philosophy deals with deep problems such as reality, truth and values (Shukla, 2004, p. 40). For instance; what kind of things are good? What determines the correct path in life? What is worth living for in this universe? In this context, value cannot be independent from culture. Culture is the sum of shared values, symbols, ideologies, beliefs and life experiences (see Şişman, 1994; Akbaba-Altun, 2001). On the other hand, values are cultural knowledge, are established on the elements of culture and always highlights a choice (Gudmundsdot is, 1991, p. 45; Markus and Kitayama, 1994, p. 568-79; see also. Prosser, 1978). Therefore, having a value is having a meaning, means attaining a meaning. These ensure the continuity and existing in history in a circular manner. (Yavuz, 2007, p. 90; see also. Mar'ın 1984; Munoz & Endo, 1982; Sabogal, 1987; Alvarez & Bean 1976; Moore, 1970). The judgment about something can be made according to a job, property, benefits, scarcity as well as the cultural and civil acceptances

(Yavuz, 2007, p. 92). Value is also used for areas of different entities. In a sense, each entity has its own value. The values which are required and appropriate to the needs of the subject are positive while others are negative values (Göndog, 2007, p. 78). The possible realization forms of value does not mean it is a base that can be applied mechanically, but on the contrary, it means that such value requires freedom, effort and creativity (Brehier, 1966, p. 100; Shukla 1997, p. 13; Shukla 2004, p. 5). Therefore, it is undeniable that there is search for the ideal and truth in each value (Ülken, 2001, p. 368).

As humanity has a tendency to invent or explore a new area of value for later ages, values are born continuously from the collective consciousness of humanity. The idea that personal world determines the moral world and both of them cannot be separated, sees the identity between these two worlds as a relationship of freedom and values (Urhan, 2007, p. 148; Stella Ting- Tommey, 2000, p. 49). This and similar values can be called values of living together. The values for living together are steps to avoid the separations and barriers of the cultures and religions, and their common goal is to make the people associate with the development of the world values. In Eastern and Western traditions, these are qualities for freedom, equality, justice and tolerance. These values build a morality for lifestyle that puts collective awareness, self-determination and the values for living together in the center of the individuals. It does not matter who or what humans believe, the human life consist of a set of values. These values give life meaning, direction and determine its target. These values pass from generation to generation in the shared memory of the society and are given to individuals to be performed in all areas of life.

Aim

The aim of this study is to reveal the possibility of the realization of the values of a common life between Muslims and Christians that have the essence of common religious values. In this study, the questions focus on the following titles;

1. What is the possibility of realization in terms of religious values?
2. What is the possibility of realization in terms of social values?
3. What is the possibility of realization in terms of cultural values?
4. What is the possibility of realization in terms of ethnic values?

Method

Research Model

This survey was carried out by quantitative method and screening model was used in it.

Universe and Sample

The research population constitutes of Muslims and Christians living in Mardin. Due to its geographical location, Mardin has played a central role for ethnic and religious conflicts, wars and commercial activities (see Aydın et al, 2000; Aydın, 1996; Aydın, 1998; Erkanal, 2005). The area hosts a historical heritage for Kurds, Armenians, Jacobites, Nestorians, Arabs, Turks and Şemsi.

Mardin has an ordinary characteristic in terms of Islam but important features come from Christianity. Mardin was a centre to Antioch Ancient Assyrian Church Patriarchate, Catholic Assyrian Patriarchate, Armenian Catholic and Chaldean Diocese. Tur Abdin Mountains is the place where first monastic life started and is still continues (Aydın et al, 2000, p. 286-287). Christianity in the area has witnessed domestic doctrine discussions and has become one of the first centers of Christian retreats (Aydın and others. 2000, p. 51). At the same time, the Patriarch and its bishop were officially accepted by the Ottomans back then (Özcoşar, 2009, p. 116). Ottoman State which hosted different religious groups had created legal, social and economic order among them (Karpas, 2001, p. 16). This kind of regulations formulated by the Muslim community indicates the importance given to the problems of the Christian community and reveals their effort to create a more peaceful place for the Christians within the public (Bozkurt, 1996, p. IX). There is a traditional tolerance established for years among of Muslim-Christian relations in Mardin (Buckingham, 1827 transferred from Aydın et al., 2000, p. 310).

“Simple random” (random) sampling method was used in this study for sampling (see Balci, 2001; Karasar, 2006). Depending on the purpose of the study the sample group to be formed is the people living in Mardin and constitutes males and females of age 18 years old and older. In scope of the research, a questionnaire was administered in the form of face to face interviews with 600 people.

Data Collection and Analysis

In order to create the Data Collection Tool, value scales / surveys (World Value Scale, as well as traditional Turkish Value) made within the country and abroad were screened. Then, the value of theories of Islam and Christianity (both sacred texts of the religion) were examined, the common denominator in both religions that gives meaning to life as well as the values, expressions that make life richer were identified, and they were arranged according to the questionnaire. In order to ensure the reliability of the scope of the survey form, appearance and clarity; expert opinions and feedbacks were taken in the direction of its applicability (Büyüköztürk 2007, p. 167-68). Research data solutions backed by the means of SPSS program, in the analysis frequency of the data, the necessary percentage and chi-square statistical techniques were utilized.

Results

Demographic characteristics of respondents

323 of the respondents (57.7 percent) are made up of males and 231 (41.2 percent) constitutes of females. Six of the participants (1.1 percent) did not answer the question for gender. In terms of ethnicity, 33 participants (6.1 percent) are Turkish, 247 (45.9 percent) are Kurdish, 208 (38.7 percent) are Arab and 50 (9.3 percent) are Assyrian. In terms of age most of the participants are 25-34 years old (32.1 percent), while the others are at least 55 years old and older (5.2 older). Two of the participants (4 percent) did not respond to the age question. Looking at the educational status of these participants, 231(41.2 percent) person are at the college level, and 191 (34.1percent) people are high school of graduates. Of the participants 1 person (2 percent) did not answer the question regarding their educational status. In terms of religion, 485 of the participants are (89.3 percent) Muslims and 58 of them (10.7 percent) are Christians. 292 of the participants (65.5 percent) were born in Mardin city center while the others were born in the towns or villages which make up 154 people (34.5 percent). Mardin center refers to the place called old Mardin. However, about 5-10 years ago an ancient city of Mardin had emerged a new campus called “new Mardin.” Among the participants, 203 (36.2 percent) people reside in Mardin and 311 (55.5 percent) person reside in modern part of Mardin called the new Mardin. However, 34 of the participants (6.1 percent) stated that they were residing neither in the old nor in the new Mardin.

Chi-Square (χ^2) analysis results of the data in terms of the possibility of the realization.

When chi-square analysis of the results examined, statistically significant relationship between religions of the participants and their views on the possibility of the realization of the values was found (All values for item $p < 0.05$). This significant correlation of these values is based on the religion of the participants. According to chi-square (χ^2) test results given in the Table 4, the highest item considering the possibility of the realization is solving the disputes or the problems by compromise.

In terms of the possibility of the realization of the values, the lowest correlation in relation to items is observed under these titles: “live at peace,” “live free,” “tolerance,” “respect the places of worship of others (such as mosque, church),” “respect the political beliefs of each other,” “respect the languages of each other,” “respect the right for education of others,” and “respect the religious values of each other.”

Results and Discussion

Today, there are two hegemonic processes regarding distinction of values in Mardin. First of all, the presence of cultural diversity is reduced to religion, and secondly, the religious diversity is reduced to Islam.

In general, when cultural differences are articulated Muslim and Christian culture is understood and of religion, it is the same for Islam and Christianity. As well as the two major religious groups in Mardin, there are different religious groups such as the Yezidis. Also Muslim groups and Christian groups host more than one ethnicity. It is implied that Mardin is an Arab, Arab-Islamic or Assyrian, Assyrian-Christian city. These differences are established on Muslim-Christian distinction, and there is a struggle for being on the top in the field of the values. The sense of evaluation of this distinction not on the ethnic or cultural basis but on religious grounds makes the values to be sounded religious. This distinction builds the value difference and sense of belonging on religious basis. Here; the important thing to be highlighted is the discourses and preferences of both Muslims and Christians that give meaning to life and values. The similarities and differences are not only inconsistent but give clues about how the religions consider each other.

As a suggestion few things can be emphasized. First of all, a new policy in a collective form is resurrected once again in the whole world. In fact, such studies indicate the connections of ethnic, religious and socio-cultural values and concepts. This relationship should be understood by emphasizing on the interaction between the values and living together. Increase in the studies about how multi-religious society is seen in Turkey will be important for revealing the overall situation. In this respect, it is considered to be useful for the individuals to increase their knowledge, skills and awareness by projects, in-service education and workshops.

Keywords- Living together, Values, Ethnic values, Religious values, Cultural values, Social values